

УДК 81'37

Іванова О., Тилько А., Соломчук О.*(м. Острозьк, Україна)**Національний університет "Острозька академія"*

ЗАГАЛЬНА ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМАНТИЧНОЇ ОСНОВИ МЕТАФОРИ

У тезах аналізуються основи семантичної класифікації метафор в літературі на матеріалі англійської та української мов. Розглянута семантична класифікація метафор за допоміжним суб'єктом. Проаналізовано види метафор та їх роль в англійській та українській мовах.

Ключові слова: *семантична інновація, семантичний зсув, логіко-граматична основа, жива метафора, асоціація.*

В тезисах анализируются основы семантической классификации метафор в литературе на материале английского и украинского языков. Рассмотрена семантическая классификация метафор по вспомогательному субъекту. Проанализированы виды метафор и их роль в английском и украинском языках.

Ключевые слова: *семантическая инновация, семантический сдвиг, логико-грамматическая основа, живая метафора, ассоциация.*

This article analyzes the basics of semantic classification of metaphors in the literature based on the material of English and Ukrainian languages. Semantic classification of metaphors by a secondary subject is discussed. The types of metaphors and their role in the English and Ukrainian languages are analyzed.

Key words: *semantic innovation, semantic shift, logical-grammatical basis, living metaphor, association.*

Метафора завжди знаходиться в рамках певної лексичної групи, коли існує потреба номінативного позначення певних реалій. У кінцевому результаті семантичний процес зводиться до заміни

одних дескриптивних значень іншими. Існує безліч теорій щодо походження тропа, проте Ю. Лотман зробив акцент на семантичну несумісність та неадекватність складових частин метафори. Тому їх симбіоз утворює потужний семантичний ефект, який і характеризує троп. Такий же результат від поєднання несумісних «сем» та ступеня семантичної віддаленості дослідник виділяє декілька несумісних ознак [2, с. 6–15]: двомірність – багатомірність; реальність – нереальність; матеріальність – нематеріальність; знаковість – не знаковість та ін.

“Семантична інновація” метафори за П. Рікером ґрунтується на присвоєнні логічним суб’єктам предикатів, що нездатні до поєднання. В основі теорії лежить матриця інтелігібельності, тобто пізнання за допомогою розвинутої продуктивної уяви. Тобто семантична інновація на рівні фрази утворює “живу метафору” [4, с. 311–323].

Протилежне бачення набуває метафоричний смисл а Рікьолем, що становить загадку або семантичну колізію. Досягнути семантичної правильності можливо лише у межах категорії «бачити як», що є посередником між метафоричними аспектами.

Л. Булаховський писав про асоціації, від яких залежать зрушення значень існуючих слів: Треба раз у раз враховувати, що значення не залишаються весь час у тій самій сфері почуттів, а легко переносяться за подібністю між змістом почуттів з однієї до другої сфери (гострий зір, гострий слух...) [4, с. 323–356].

М. Блек у праці “Моделі та метафори” дотримується точку зору, що в метафорі слова розділяються на дві групи: одні становлять частину так званої “рами”, а інші несуть непрямий зміст або “фокус”. Останній визначає контекст використаних виразів, поєднує лише деякі ознаки референтів, на основі аналогій чи асоціації. Це спричиняє “семантичний зсув”, який змінює первинне смислове бачення виразу, розглядає його під новим кутом бачення [5, с. 95–126].

Ю. Апресян зробив акцент на ознаках метафори, які не становлять прямого значення тропа, а утворюють цілу низку виражених словом семантичних асоціацій [1, с. 122–216]. Метафора характеризується семантичною двоплановістю вжитого слова, тобто два

значення слова, що застосовані в контексті активізуються одночасно: пряме і метафоричне. За цим можна провести семантичну диференціацію структури метафори на внутрішню та зовнішню.

В аспекті зовнішньої (номінативно-предметної) структури метафори відображено характер взаємозв'язку між явищами об'єктивної дійсності. У внутрішній метафорі досліджується механізм семантичної взаємодії її складових, у тому числі спільних та відмінних сем та компонентний склад метафори. Існує багато типів класифікації метафори, серед яких за граматичними, структурними, морфологічними, семантичними характеристиками тощо.

Відповідно до семантичного значення визначають такі види метафор: 1) номінативна метафора – перенесення назви; 2) образна метафора – сприяє розвитку синонімічних засобів мови; 3) когнітивна метафора – утворюється в результаті перенесення значення; 4) генералізуюча метафора – згладжує в лексичному значенні слова межі між логічними порядками і слугує стимулом виникнення логічної полісемії.

Класифікацію метафоричних моделей запропонували Лакофф та Джонсон, за напрямком взаємодії сфера-джерело і сфера-мета [3, с. 67–153]: 1) структурні метафори (structural metaphors) – один концепт метафорично структурований в межах іншого: *Argument is war*; 2) орієнтаційні метафори (orientational metaphors) – створюється система відповідності одних концептів до інших: *I fell into a depression*; 3) онтологічні метафори (ontological metaphors) – ототожнення людського досвіду із матеріальними об'єктами чи речовинами: *I get a lot of satisfaction out of washing windows*.

Згідно теорії П. Вілрайта семантична класифікація повинна бути здійснена наступним чином [5, с. 126–300]:

1. Класифікація заснована на асоціативних зв'язках між засобом вираження і якісною характеристикою, утворюючи основу для подібності: подібності функцій (*the hands of the clock*), подібність форми (*a bottle's neck*), схожість структури і речовини (*a flood of tears*), подібність результату (*he evaporated*) і т. д.

2. Класифікація заснована на логіко-граматичному значенні основи в метафорі, описуючи процес номінації в ній. При цьому основа може описувати:

1) характеристику суті предмета через інші субстанції (в основі іменники): *It (the sun) struck upon the hard sand and the rocks became furnaces of red heat (V. Woolf);*

2) характеристику суті предмету через дію (в основі дієслівні іменники): *There was a stir and bustle among the stars (S. Fitzgerald);*

3) Характеристика суті предмета через його властивості (в основі якісні іменники): *From the desert to the east a thin crust of thunder formed like a scab upon the melodious silence (L. Durrel);*

4) Характеристика дії через суть предмету (домінантні дієслова): *They (the waves) serpented towards his feet (J. Joyce);*

5) Характеристика однієї дії через іншу (прості дієслова): *He watched him closely while he excavated his smile (G. Greene);*

6) Характеристика дії через якість (дієслова, що утворюються через додавання суфіксів до прикметників): *Mrs. Cloudesley Shove blackens the doorway with her widowhood (A. Huxley);*

7) Характеристика якості через суть предмету (називних означень): *Illige's complexion was sandy with them (freckles). Protectively coloured, the sandy-orange eyebrows and lashes disappeared . . . into the skin as a lion dissolves into the desert (A. Huxley);*

8) Характеристика якості через дію (дієприкметник): *Sometimes at night it had seemed to her as though no one lived here – they had all gone long ago – living lighted houses to be covered in time by tombing heaps of sleet (S. Fitzgerald);*

9) Характеристика якості через іншу якість (базові прикметники): *By day beside a livid sea, unbeheld, in violent night walking beneath a reign of uncouth stars (J. Joyce).*

3. Класифікація метафор базується на предметі засобу вираження, наприклад, частині людського або тваринного тіла чи притаманній для нього функції відповідно до якого метафори можуть бути антропоморфними, зооморфними чи рослинні і т.д. Деякі зразки подібної класифікації можна знайти у праці Мезеніна. Приклад антропоморфної метафори: *Luck had kissed her hand to him (O. Henry), the seaweed . . . gave to us the murmuring shore (A. Tate), зооморфні: a certain stilled inwardness lies coiled in her gaze (A. Miller), the scorpions of absolute necessity (A. Bennett), the next two hours tripped by on rosy wings (O. Henry), рослинні: Pluck*

from the memory a rooted sorrow (Shakespeare). Вивчення однієї і тієї ж або аналогічних засобів вираження метафор у різних прикладах може виявитися корисним для створення асоціативної гами понять, які вони позначають. Крім того, асоціативний потенціал сприяє віднаходженню однакових або аналогічних термінів, якщо здійснюється зворотний аналіз.

4. Класифікація метафор на основі конкретності / абстрактності терміну. Головна завдання метафори виключаючи сам термін налаштоване конкретно проти абстрактного поняття. Залежно від типу засобу вираження тропу, ми можемо говорити про конкретні, наприклад, *Down rippled the brown cascade (of hair)* і абстрактні метафори – *The real will from its crude compoundings come* (W. Stevens). Вивчення метафори дало змогу розглянути способи зберігання знань, мовленнєвих процесів, організації внутрішнього лексикону та людської пам'яті.

Література:

1. Апресян Ю. Д. Основания системной лексикографии // Апресян В. Ю., Апресян Ю. Д., Бабаева Е. Э. и др. Языковая картина мира и системная лексикография. – Москва, 2006. – С. 122 – 216.
2. Балабан О.О. Метафора як семантична універсалія: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15/ О. О. Балабан. – Донецьк : Донец. нац. Ун-т, 2006. – 20 с.
3. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики // Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. – СПб, 2006. – С. 67–153.
4. Флоря А. В. Російська стилістика // Флоря А. В. Русская стилистика. – Москва, 2013. – С. 311–356.
5. Ricoeur P. The Rule of Metaphor // Ricoeur P. The Rule of Metaphor: The Creation of Meaning in Language. – NY: Routledge Classics, 2004. – С. 95–300.